

MŰRTÉNETI APOK.

FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi iroda:
Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

KASSAI ISTVÁN LEVELEZÉSE I. Rákóczy Györggyel és Beth- len Istvánnal.

Az eredeti példányokról

Közli: Szilágyi Sándor.

VI.

1643. Mart. 4.

Georgius Rákóczy dei . . . s. t. b.

Generose fidelis sincere nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. Kegyelmed 28 die Februarii nekünk irott levelét mi 2 die praesentis vöttük vala el reggel. Mi Réthi uramnak igen serio parancsoltunk két levelünkben is, hogy igen vigyázzon s ujabban is bennünket igen idején tudósítson s isten bevívén Fogarasban (hova mi praedicationi után indulunk), mindjárt magunk postáját is expediáljuk be, ugyanattól küldjük meg az inquisitiót is, kit most parialnak az itt való captalanok. Tatárablás s több dolgok ugy lesznek-e, az üdő megmutatja, nekünk sem árt vigyázásban lennünk. Az hetmany az gyülésre fogott menni, kegyelmed mindazáltal minutáljon neki in omnem eventum, mi elküldjük. Arról is parancsoltunk már egyszer Réthi uramnak, vigyázzon szorgalmatosan. Római császár postáját mi válaszzal bocsátjuk ki; ujabban is írunk s parancsolunk neki, eddig annak a postának régen ki kellett menni. Az lengyel országgyűlésnek ez hónapban vége leszen, de hogy római császárnak segítséget adjanak republicajuk, mi azt

csak meg sem gondolhatjuk. Az budai vezérhez mi Pribék Istvánt rendeltük, azelőtt is ő vala, meg tudja mondani. Az vallatásoknak parialását itt elvégezvén, kegyelmed kezében küldjük, hogy ott a captalanokkal csak azt transsumáltassa kegyelmed, a kik szükségesek, könnyű kihagyni azokat belőle, kik nem török eleiben valók lesznek. Az tömösvári pasa azután semmit sem ira, nem árt, sőt igen szükséges is a vezérnek irni a kinn járó törökök felől. Az jenei vice kapitány is, hogy most Petrelenben volt, micsoda jegyzést adott be, im mását küldtük kegyelmednek. Kegyelmedet isten gyógyítsa, életét s egészségét terjeszsze sok üdöre, bizony mi is nem dicsekedhetünk egészségünkkel, mert hol együtt s hol másutt, egy nap nincs, hogy fájdalmat nem érzénék, kiváltképen most a két lapoczkánk között; olyat inkább minden nap vagy éjjel, hogy ugyan izzadunk bele, fluxus-é? mi-é? de ugyan csomója vagyon, s noha csak hogy fordulásban is reánk jövé, felette keservesen fáj; meleg ruhánkkal dörögöltetjük, s ugy szünik a mit szünik; noha köpölyöztetjük is magunkat, de még nem igen használ. Fiat voluntas Domini. Eidem in reliquo gratiose propensi manemus. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 4. Martij Anno domini 1643.

G. Rákóczy.

P. S. Sz.-György napja már közelget, kegyelmed minutáltasson gyülésre való levelet is, küldje kezünkhöz.

Külczim: Generoso magistro Stephano Kassai de Colosvár consiliario intimo et per

regnum Transylvaniae Magistro protonotario nostro etc. Fideli nobis sincere dilecto.

Kassai kezével: 8 Martii hora 8 vespertina attulit posta . . . 1643.

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

VII.

1643. Apr. 6.

Az ur Isten ő felsége adjon kegyelmednek sok idvességés, békességés, egészségés és jó szerencsés husvét napjait érni, el is mulatni mindazokkal, kikkel kívánja kegyelmed. Amen.

Mi az nagyhatalmu irgalmas ur istennek áldásából az tegnapi napot mind lelki s testi örömmel ülök uram meg, mert az ur isten titkos belső munkálkodási és külsőképen szent igéjének hirdetése s hallása által az igazságnak esmeretire hozván örökké való elválasztásának akarata s jó tetszése szerint Báthori Sophiát, velünk együtt meg is comunalók, kin minemü szübeli örömmel legyenek, én azt kegyelmednek bizon meg nem irhatom, mind arra nézve, hogy nem is czi-vódott ebben, s nagyobb lelki nyugodalommal szállhatok le koporsómban, a mikor az jó istennek akarata leszen, s mind az istennek igaz ecclesiájára nézve, ki az szegény hazában vagyon, minekelotte peng ez szent napok elérkeztek volna és ezelött egy héttel is és csak szombaton az gazdasszon lelke ismeretére kérlette meg Báthori Sophiától, megmondja, ha vagyon valami scrupulusa szivén az mi vallásunk felől, azt felelte, nincsen semmi, másikat azt azon lelkeesmérete alatt mondja meg, tökéletesen megnyugodt-é az mi vallásunkban s arra nem félelemből, kedvezésből áll, s mindenekre ugy felelt: megnyugodt s nem is azért állott; ez elmúlt héten peng s még azelőtt valon is megegyezett, azért ugy rendeltük volt tanítását alkalmaztatni, mind az urvacsorájáról legyenek, ugy is voltak; felette sok szép tanításokat tött ő kegyelme s ugy is szolgáltatta ki ő kegyelme tegnap az urvacsoráját, még Erdélyben nem láttak s nekünk bizon valóban is tetszék. Rákóczy György is emberül s keresztynül forgolódék s már minket is megcsendesített, s mi sem mulattunk azon el

az gazdasszonynyal semmi jó alkalmatosságot. Esziben vötte volt Rákóczy György azt is, micsoda nehéz legyen az egyenetlen vallásu feleséggel bajlani megtérítésiben, mert azt még becsületes hivünknek maga mondotta, nem adja tanácsul senkinek, hogy megpróbálja akárki is, hogy pápista feleséget vegyen, noha az ő felesége gyermek állapottal, de ő tudja s az isten, minő baja volt ő neki vele, bizon mi is soha többé meg ne próbáljuk. Immár mi azon leszünk naponként, igaz vallásában vastagitsuk, oktassuk, tanítsuk s ugyan megerősítsük, az nagyhatalmu istennek szent áldását kérvén erre is naponként s buzgóságos könyörgésünkben, kiben kegyelmetek is, méltó, hogy segítsen bennünket, mi öntözzünk s plántáljunk, annak nevedekést adjon az felséges szent háromság isten fiának érdemiért Amen, Amen, Amen. Pünkösdik (pünkösdig) sem akarjuk kibocsátani őket, azt ítélvén jobbnak. Az magyarországi állapot naponként mind rosszabbul, rosszabbul láttatik, vevén ő felsége eszébe, hogy az vármegyét ország gyűlése nélkül semmire nem veheti, most ujabban parancsolt s csak imponálni akarja reájok az végházakra való gondviselést és fizetést, kirúl el akarják kezdeni az haereditarium regnumra való emelést; veszik-é, nem-é fel, az vármegyét meghalljuk rövid nap, bocsátották is egy követekét ki (melyeket rövid nap várunk) s communicálni fogjuk kegyelmetekkel, im egy irást is küldtünk kegyelmeteknek, tartsa magánál, isten Fejérvárra hozván ti kegyelmeteket, bevárjuk. Irnak hirt is, im ezt is megküldtük. Most istennek hálá türihető egészséggel birunk mindnyájan; adja isten, minden jót hallhassunk kegyelmetek felől. Datum in arce Fogaras, die 6 Aprilis Anno 1643.

G. Rákóczy m.p.

Bátori Sophia megtérésit kegyelmednek még ezelött 2 héttel is megirhattuk volna, de ugyan bizonyost akartunk irni kegyelmednek.

Czim nélkül: Kassainak.

(Eredetije — Rákóczy saját keze írása — a m. k. kamarai levéltárban.)

VIII.

1643. máj. 24.

Georgius Rákóczy Dei Gratia Princeps Transilvaniae, Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Generose fidelis sincere dilecte. Salutem et gratiam nostram.

Kegyelmednél nyilván vagyom, az Körmendi Miklós állapotja miben legyen, az ki az törvénynek exitusát nem várván, elébb állott vala. De mivel mindenfelé utána voltak, immár kézbe akadott s mi Dévában is parancsoltuk vitetni s ott vagyom. Kinek tovább való állapotjáról kegyelmedtől akarván érteni, értelmét írja meg mindjárt felőle. Secus non facturus. Datum Albae Juliae, die 24 Maji Anno Domini 1643.

G. RÁKÓCZY.

Külczim: Generoso magistro Stephano Kassai de Kolosvár consiliario nostro intimo Transilvaniae Prothonotario etc. fideli nobis sincere dilecto.

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

IX.

1643. Máj. 30.

Az ur isten ő felsége minden idvességes jókkal áldja meg kegyelmedet.

28 die praesentis mensis irt levelét ma reggel vöttük vala el, az levelek s minuták ha Sárosi uramnál nem leszen (hova még csőtörtökön elküldtük), el fogtak tévedni. Az Boldvai Márton követségét, az mint tavaly ugyan irva beadta vala, azt magunk adtuk vala kegyelmed kezében, de azt sem tanáljuk, nekünk kegyelmed be nem adta. Körmendit egyáltaljában oly helyen fogták meg, hogy immár török földre megyen volt, oda volt közelebb is, az mint minket informálnak, mindazáltal mi az viceispánoknak megirtuk, jó kezesség alatt bocsássák el; immár ha kezesek érte elégségesen nem lesznek, mint kell vele cselekedni, örömet értjük kegyelmed tetszését arról is, de hogy compareáljon, ha szinte kezeseket tanálna is, mert mi azt hallánk ugyanattúl, ki az vejinek szájából hallotta, soha ő mellette meg nem esküszik, nehezen is tanálna Hunyad vármegyében, kik mellette megesküdnének; mi azt hisszük inkább el, kibocsátván ő, az kezeseket ide

hagyván, bemegyén az török közé s onnét könnyű megtanálni Székely Mózeset. Az serédi nemesekkel, sem másokkal, kik az fiscus jószágában telepedtek, velek való veszekedésre, látja az ur isten, semmi kedvünk nem volna, de eluntuk az ő felfuvalkodott bosszuságtételeket mind magunkban s jobbágyinkban. Mi őket mint admoneáltattuk, im kegyelmednek mását küldtük, az articulusokat is leirattuk, tudjuk az ország statutoma az, kiknek inscriptióban vagyom, mint kell kiváltásokban procedálnunk, azt is akarjuk abban követni, de az kik 1588 után örökben impetráltak, az 1635. esztendő után is sem azokat nem inscribáltatták, sem penig magokat meg nem fogván, sokat örökben impetráltak s mi tőlünk is leve, mi azért, az mint feljebb iránk, im certifikáltattuk őket, ha ki inscribáltatja, jó, ha nem, magokra vessenek. Dévára mi hétfőn akartunk indulni, de tegnapi viradóra 2 órakor nagy szélllel elkezdvén az eső az esést, tegnap napestig, az elmúlt éjjel s ma délig mind esék, ki miatt az föld eláradt, az vizek ugy megnevekedtenek, kevés reménységünk vagyom az vizek mellett való réteinkhez, s ha az idő meg nem változik, el nem indulunk; talám azért, még az terminus elközelget, addig jobb időt adhat az ur isten. Réti Istvánnak is vők levelét, kit in specie oda küldtünk, megolvassván, küldje vissza kegyelmed; az felső állapotokról is küldtünk, azokat is meglátván és olvassván kegyelmed, küldje vissza. Adja isten, minden jót hallhassunk kegyelmed felől. Datum Albae Juliae, 30 die maji Anno 1643.

G. RÁKÓCZY m.p.

Az dobó-ruszkai leveleket kegyelmed ne kessék megolvassni s censuráját is megírni s vissza is küldeni az leveleket, melyeket itt adtunk vala kezében kegyelmednek.

Im annak is mását küldtük kegyelmednek, mi lött vala kegyelmeden kívül az tanács uraknak s tábla fiainak az fiscalis jószág recuperálásában.

Zámbó háza felől is mint tanálta volt meg az asszony most az statusokat, s reá mit irtunk volt az supplicatiójára, megküldtük azt is kegyelmednek, kire azután még válasza sem lött. Zámbónénak az statusoktól, kiből ugy tetszik, ő kegyelmek is olyan stricte

értik az articulust mint az tanács urak s tábla fiai. Adja isten, hallhassunk minden jót kegyelmed felől.

Jegyzet. Irva Kassainak.

(Az egész levél I. Rákóczy György írása.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

X.

1643. Aug. 15.

Az ur isten stb.

Kemény János uram megérkezvén, ma abban az dologban ugy procedálunk, s mivel esmég ujabb emberek jutának, Maurer Mihály is itt vagyon, az mi postánknak penig, kit ezelőtt 38 nappal az portára expediáltunk vala, hírét sem halljuk, ha kegyelmednek egészsége szenvedí, jönne Lónyára, mi is hétfőn oda mennénk estvére, expediálhatnánk jó módjával Maurer Mihályt. Az articulusokat most hozzák ezek az maga pecséte s keze írása alatt, s azt is meg kellene látnunk, micsodás, elvinnék magunkkal azt is. Az levelünket tartsa jó helyen kegyelmed. Dézs, 15 augusti Anno 1643.

G. Rákóczy m.p.

Külczim (*más kézzel*): Generoso Magistro Stephano Kassai de Kolosvár stb.

(A levél I. Rákóczy György írása.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

XI.

1643. Sept. 3.

Az ur isten . . . . .

Az Lipcsei uram levelére mi illendő választ irtunk vala, mivel jobbnak itültük, követvén az kegyelmetek tetszését is, immár mind Serédi s Lipcsei uramék haza menvén, megvállik, mi válaszzsal fog tovább is velek beszélni, az tractust fenntartani jó ugyan, de ugy tetszik, gyakrabban az olyan emberek szoktak az két szék között maradni, az kik sokfelé kapdostak, egyiket is, másikat is kapdosva, mind kettő nélkül ellettek, s bizony mi attól félünk, addig várjuk az töröknek hol annuentiáját, hol convenientiáját, mind az való s jó alkalmatosság kirepül kezünkben s nekünk valóban ugy kezd esni, az is akadályoz, hogy rendeléseink gyakorta változnak. Azért akár svecus nyerje s akár római császár, egyikben is nem látjuk hasznunkat lenni s az szerencse fiának is nem az isten dicsősé-

givel s haza nevével kezdehetvén itíltetni minden rendektől, de azt elhagyjuk. Pásztort im oda küldtük, az donatiókat kegyelmed minutáltassa meg vele, minél jobban tudhatja, az vármegyékre is mint kelljen parancsolni az generalis mustrához való készület felől, irassa meg kegyelmed. Adjon isten, minden jót hallhassunk kegyelmed felől.

Datum Vajda-Camarás 3 die Septembris Anno 1643.

G. Rákóczy.

Külczim: Generoso magnifico Stephano Kassai de Colosvar, Consiliario nostro intimo et regni Transylvaniae protonotario etc. Fideli synceri nobis dilecto.

(Eredeti I. Rákóczy György saját kezeirása, a kir. kormánysszék levéltárban.)

RÁKÓCZY LÁSZLÓ LEVELEIBŐL.

Közi: Szilágyi Sándor.

IV.

1656. Dec. 19.

Alázatos szolgálatomat ajánlom nagyságodnak mint kegyelmes asszonyomnak. Kivánom, isten ő szent felsége örvendetes jókkal áldja meg nagyságodat.

Nyilván lehet nagyságodnál kegyelmes asszonyom, minemő sokféle csapásokkal látogatja Isten ő szent felsége az ő hiveit, vetetvén az alá mink is édes feleséggel, látogatott ketten ő szent felsége mai napon minket is küsebbik leánykánknak e világból való kivételével, nem tagadhatjok keserőségünket, mondjuk mindazonáltal s vigasztaljuk magunkat szent Job mondásával: Isten adta, Isten vette el, legyen áldott ő szent neve, ezt nagyságodnak alázatosan akarván tudtára adni, kivánom, isten sok örvendetes jókkal áldja meg nagyságodat, maradván mig élek Zborón 19. decembris 1656.

Nagyságod alázatos szolgálója

Gróf Rákóczy László.

Külczim: Illustrissimae ac Celsissimae Principi Dominae Susannae Lorantffy Celsissimi condam Domini Georgii Rákóczy Principis Transylvaniae, partium Regni Hungariae Domini, Siculorum Comitiss, Relictae, Dominae Dominae mihi gratiosissimae.

(Eredetije a m.k. kamarai levéltárban.)

B. WESSELÉNYI MIKLÓS

HÜTLENSÉGI BŰNPERE.

Közli: Jakab Elek.

HARMADIK FEJEZET.

AZ ALPERES BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓS BIZONYÍTÁSAI.

I.

ALPERESI OKLEVELEK.

(Folytatás.)

28-ik számhoz 4. tanu.

Alólirt főméltóságu Somsich Pongrácz ő felsége koronás fejedelmünk személyes jelenlétének ítélőszékbeli helytartójának tekintetes Darvay Ferencz főszolgabíró ur s esküdtje által előmbé mutatott törvényes parancsolatjára, mely szerint a báró Wesselényi ő nagysága ügyében a kezemhez adott kérdőpontokra hitem letétele mellett felelni tartozok, feleletemet ezekben teszem:

Megyéinknek 1834-ik év december 9-én tartott közgyűlésében én is jelen voltam és annak menetelére így emlékezem. A mint megkezdődött a gyűlés s az akkori országos követeknek egy relatiójokat felolvasták, másod alispány tekintetes Uray Bálint ur azonnal felállott s a megyének az V-ik czikk iránt tett előbbi határozatját változhatatlannak nyilatkoztatva, leült. Erre felállott báró Wesselényi Miklós ő nagysága, delárma támadván, szóra nem juthatott, szóra nem juthatván, tekintetes első alispány urat kérte, hogy eszközöljön neki a beszélhetésre csendességet; de ez se sikerült, mert első alispány ur azt mondván, hogy még a másik relatiót fel nem olvassák, addig nem fogja engedni a szólást. A báró leült s elhallgatott; ekkor felolvastatott a másik relatió is, mi felolvastatván, először, a mint emlékezem, tekintetes Kölcsey Ferencz ur szólott, azután pedig báró ő nagysága; valamint pedig tisztelt Kölcsey Ferencz ur az V-ik czikkről beszélt, ugy a báró ő nagysága is arról szólott s azt kívánta a követeknek utasításul adatni, hogy az örök megváltás mellett nyilatkozzanak, mi némelyeknek tetszett is. Én, hogy a tisztelt

báró a királyi felség ellen egy szót szólott, annyival inkább, hogy sértette volna, nem hallottam, azt pedig jól tudom, hogy mikor a kormány tetteiről beszélt, Uray Bálint alispány ur megszólította, hogy majd felségsértésbe esik, így felelt: „én a kormányt mindég meg szoktam különböztetni felséges koronás fejedelemtől“ és hogy csakugyan meg is különböztette, mikor csak én hallottam, lelkiismeretesen bizonyítom, valamiut azt is vallom, hogy a „kormány“ nevezetben ő mindég a főméltóságu kancellariát és helytartó tanácsot nyilatkoztatta s magyarázta. Lázasztó beszédet tőle soha sem hallottam, valamint azt sem vettem észre, hogy valakit a királyi felség, kormány vagy hazai alkotmány ellen ingerelt volna, sőt azt vettem észre, hogy az V-ik articulus elfogadása ajánlása által ugy nyilatkozott, hogy az állandó békesség, csendesség fenntartására törekedett. Nem emlékezem továbbá, hogy a következő szavakat: „a kormány nem akarja ezt, tekintetes KK. és RR., mely csalárd ál-orczát tévén ocsmány képére, kihuzta kilencz millió ember zsirját, már most csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ez által felingerelvén, annak körmei közül ő szabadítson ki, s ekkor jaj nekünk tekintetes KK. és RR., mert szabad emberekből rabszolgáká alacsonyodunk,“ ezen rendszerrel mondotta volna, hanem hogy kormányt emlegetett s annak a nép viszonyaival való állásait az V-ik törvényczikkely megtagadásából magyarázgatta s annak szomorú következtéseit emlegette, igenis jól tudom.

Melyeknek így létekről adom ezen kezem irását szokott pecsétemmel erősítve.

Szathmár 1838. július 15-én. Gyene Károly m. k. több tekintetes nemes vármegyék táblabírája, hazai hites ügyvéd (P.H.) Eredetinek lenni elősmerjük. Költ Krassón, július 30-án 1838. Darvay Ferencz m. k. Szathmár megye főszolgabírája (P.H.) Ternyey János főesküdtje (P.H.)

28-ik számhoz 5. tanu.

Alóírt azon hitemre, melyet tekintetes Darvay Ferencz főszolgabíró, Ternyey János esküdt urak báró Wesselényi Miklós ügyében az előmbe mutatott kényszerítő parancsolat következtetésében letettem, vallom:

Jelen voltam Szathmár vármegyének a kérdett esztendő $\frac{1}{5}$ hónapi közgyűlésén, a holott is mindjárt a tanácskozás megnyitása után országgyűlési követaink tudósításai vétettek olvasás alá s az első csendesen el is olvastatott, senkinek iránta észrevétele nem lévén; ezután másod alispány tekintetes Uray Bálint ur állott fel, a második tudósítás felolvasását bé nem várva, előre jól tudván annak foglalatját, arra igyekezett a megye községét birni, hogy a felolvasandó tudósításban ajánlott elvet, t. i. a jobbágy örökös megválthatási jogát a KK. és RR. el ne fogadják, hanem szoroson ragaszkodjanak az ezen tárgy felett november 13-án hozott megyei végzéshez, mely az adózó ebbeli jogát megtagadta. Mindenki csendesen elvárta beszédje végét, melyet egy hangos „maradjunk” követett. Elkezdődvén így az V-ik urbéri cikk 2-ik §-ról a vitatás, báró Wesselényi Miklós is felállott, mint a következtetés megmutatta, pártolni az örök megválthatási jog szükségességét és hasznosságát; de ezuttal beszédhez nem juthatott; mindjárt a megszólalás után a terem egy része ellene zudulván, lármával kivánták elnyomni, ki is midőn szólási jogában ez által megsértve érezte magát, beszédével felhagyni épen nem akart, hanem azt, mihelyt a zaj csillapodni kezdett, újra megelevenítette, s így történt, hogy darab ideig a terem most a „maradjunk”, majd ismét: „Tekintetes KK. és RR.,” melylyel a báró beszédét kezdeni szándékozá, majd végre: „olvassék a notarius” hangoza vissza, mely utolsó kiáltásmód onnat vette eredetét, hogy az elnök az

elsőbb tudósítás után a másodiknak felolvasására szólította fel a jegyzőket, a bárót csak azután engedvén kihallgattatni; de mivel ez szólási jogától el nem álla, Szerdahelyi Pál főügyész többek unszolására szék-törést követele ellene; azonban ez alatt a láрма szülvén, a báró akaratját kimondotta s a RR. is keresetöktől elállottak. Ezután felolvastatott a második tudósítás is, melyben a követek az V-ik cikk 2-ik §-a elfogadását ajánlották a RR.-nek, a mellett szólott tekintetes Kölcsey Ferencz főjegyző ur, szólott báró Wesselényi Miklós ur is, több tekintetekből mutogatván azt, mi jót árasztana annak elfogadása hazánkra, ellenben mi káros következtetései lennének megtagadásának. Okait szóról szóra elmondani nem tudom, mert betűszerinti megtartásokra készülve nem valék; de a helylyel-helylyel kitörő „éljen”-ek, majd némely egyes meglegedetlenek közbeszólása a rendes figyelmet akadályoztatták is; erősségei a többek közt emlékezetemre ily foglalatuk valának: a jószág becsét szembetünőleg fölemelni, megnyugtani az adózó népet, mely most a nemesben elnyomását véli, s megszűnne bizodalmatlankodni, mely bizodalmatlanság im a két felekezet között tovább is fennmaradt, könnyen veszélyt hozhat jövődöben; mondott még más okokat is, de tisztán és világosan látszott célja, hogy mást nem akar, mint az V-ik cikket úgy, a mint azt a relatió tartja, elfogadni. Megemlített beszéde közben a kormányt is, megpróbálta magyarázni, miért van az ellene, mivel ugymond, az már régtől fogva az adózók pártfogója címét hordozván, ezen epithetontól nem örömetst vál meg. Segit az adózón, de úgy, hogy az ezen jót egyedül a kormánynak köszönje, a báró pedig azt óhajtott, hogy törvény tegye őket boldogokká. Midőn e beszédet második alispány Uray Bálint ur nem jól értve, a kormány nevezet alatt mondottakat ő felsége szent személyére kívánta értetni, a báró újra felállván, megmagyarázta, hogy a kormány nevezet alatt épen nem ő felségét, kit most is, mint egyébkor is mindég a legmélyebb jobbágyi tisztelettel s hódoltatással emlegett, de tanácsosait, dicasteriumait érti, s ezen magyarázattal nemcsak másod alis-

pány ur, de az egész terem is megelégedni látszatott. Ezekből annakokáért bátran állíthatom, hogy a báró egyedüli célja az urbéri V-ik czikkely kivihataása épen, nem pedig lázítás volt.

Melyről kiadtam ezen bizonyoságtévő írsomat, névem aláírásával s pecséttemmel megerősítve. Költ Puszta-Darócz 1838-ik év július 18-án. Nagy Ignác m. k. Szathmár megye szolgabirája (P.H.) Eredetiségét bizonyítjuk. Krassón, július 30-án 1838. Darvay Ferencz m. k. Szathmár megye főszolgabirája (P.H.) Ternyey János m. k. főesküdtje (P. H.)

28-ik számhoz 6. tanu.

1838-ik esztendő július hónap 6-án Szathmár megyei főszolgabíró Darvay Ferencz és Ternyey János esküdt urak által megyebeli Nagy-Károly mezővárosában kényszerítő parancsolat ereje mellett felszólíttatván, hogy az előmbbe adott kérdőpontokra hitletétel után adnék tanuvallomást, minek következtetésében:

1-őre. Nemes Szathmár vármegye 1834-ik deczember 9-ki közgyűlésén tzemélyesen jelen voltam.

2-ra. A gyűlés kezdetinél egy rendbeli országos relatió felolvastatván, a táblabírák közül némelyek egy két szót, de nem annyira érdekesen s a tárgyat kifejtőleg szóltak a dologhoz; ekkor báró Wesselényi Miklós felállott, a tárgyat felvilágosítandó; de első alispány urnak ezen szavai: Méltóságos báró, a következő relatió a már felolvasottal szoros kapcsolatban áll, olvasódjon fel az előbb, ekkor lesz a tárgy kimerítve s akkor méltóztassék hozzá szólani, őtet a szólhatásban megakadályozzák, mit a megyei RR. közül többen helyeselvén, a notáriusnak az újabb relatió olvasását parancsolák, és így a báró a most ellene, majd mellette felemelt kiáltozásoktól darab ideig szóhoz nem juthatott. Ez idő alatt több izben — bár a nagy zugásban alig kivehetőleg — kérte a báró mind első alispány urat, hogy neki a beszélhetésre csendességet eszközöljen, mind a rendeket, hogy őtet, ki csak két szót akar szólani, hallgassák meg; de sem a rendek többsége kérését nem teljesíté, sem első alispány ur, ki

a fent kitett okokhoz ezt is hozzá adá, hogy ő mint elnök jogánál fogva szab rendet, a bárónak csendességet nem eszközöle.

3-ra. Beszédhez jutván a báró, tárgya beszédének az örökös megválthatásról szóló V-ik urbéri czikk volt, s oly utasítást kívánt a követeknek adatni, miszerint azok a fent irt törvényczikkelyt pártolnák; mert az adózó nép — úgy mond — viseli a terhet, azt tehát oly állapotba kell helyezni, hogy a teher viselésére képes lehessen, az adózó népnek emelkedést kell adni; hasznosnak lenni állítá továbbá az örök megválthatást azért, mert ez által alig végremehető számtalan hosszú perlekedéseknek szakad vége s ez által nyerődhetik az még, hogy bár akárkinek is igazi proprietása (tulajdona) lehessen a magáéban, mi még addig nincs; hasznosnak állítá azt végre azon oknál fogva is, mert a kisebb birtoku nemességnek, mely idővel jobbágytelekre szorulhat, s annyival inkább, ki már jelenleg is azon lakik, meglévén már törvényesen állapítva, hogy az olyanok a közterhet viselni tartoznak, csak az örök megválthatás megállapításával nyilik ut magát az alól kiszabadítani s minden esetre az industria ez által az országban emelkedni fog. A báró beszédjét „éljen“ kiáltás követte.

4-re. Semmit, mi által a kir. felség szent személyét vagy a királyi méltóságot sértette volna, nem mondott s a királyt és kormányt ez alkalommal is, valamint máskor, ugy különböztette meg, hogy a kormánynevezet alatt csak magát a kormányzó testet, consiliumot, cancellariát, kormányzó minisztereket a felséges királyi személy kivételével.

5-re. Beszédében semmi lázítás vagy ingerlés nem volt, sőt azt mondta, hogy az V-ik articulus megállapításával fundáltatna meg az ország minden rendű lakósaik közt az egyetértés, békesség s ez által vevődne eleje az oly szomorú eseteknek, minők már érésünkre is történtek, mit ő mint a békés utoni józan előhaladás kedvelője óhajt.

6-ra. E pontban kitett bünös szavakat Wesselényi nem mondotta; hanem azon gyászos következtetéseket adta elő, melyek az örökös megválthatás megtagadásából eredhetné.

nek, milyeneket legközelebb a cholera ideje alatt is tapasztalni elég szerencsétlenek valánk, s innen mutatta azt meg, hogy a megterhelés elkeseredést, az elkeseredés pedig bosszuállást s vad lázadást szülhet. Költ N.-Károlyban, a fentirt hónapban és esztendőben. Szováthy Zsigmond hites ügyvéd m. k. (P.H.) Eredetisége általunk bizonyítottatik. Krassón, július 30-án 1838. Darvay Ferencz m. k. Szathmár megye főszolgabírája (P.H.) Ternyey János m. k. főesküdtje (P.H.)

28-i k számhoz, 7. tanu.

Alólirt Darvay Ferencz főszolgabíró és esküdt társa által törvényes parancsolat előmutatása mellett felszólíttatván, az előmbe adott kérdőpontokra hit letétel mellett már egyszer vallomást tétén — de az eltévedvén — ujabban tesztek ilyen bizonytságot.

1-re. A mult 1834-ik december 9-ki közgyűlésen jelen voltam, és mivel első alispány ural által ellenben ültem, ki mellett ült báró Wesselényi Miklós ur is, mindeneiket jól értettem.

2-ra. A gyűlés megnyíltával országgyűlési tudósítás olvastatott fel, mely az urbéri kérdések 5-ik cikkelyét tárgyzta. Másod alispány Uray Bálint ur nyomósan azt terjeszté elő, hogy a követ urak ezen észrevételei elkéstek, a mennyiben már a november 10-ki közgyűlésben épen ezen és ily számos státus által e tárgyban határozat tétett, sőt követ uraknak is pótlólag utasítás adatott; azért e tárgy felett többé tanácskozni sem kell; egyszersmind fel is szólítá a jelen volt rendeket: „akarják-é, hogy a 10-ik novemberi közgyűlési határozat maradjon?” melyre számos „maradjon” szó hangzott vissza. Erre báró Wesselényi Miklós ur szólani akart, de a „maradjon” és „nem halljuk” kiáltások által szava elnyomatott. Kérte báró Wesselényi Miklós ur az elnököt, eszközölne számára csendességet, de az elnök alispány egy más országgyűlési tudósítást adván a jegyzőnek, a bárónak azt felelé, hogy ezen második tudósítás még érdekesebb s a tárgyat bővebben kimerítő, s rendelte annak felolvasását. Így az elnöki szó is a folyvást tartó lárma által elvettétvén, báró Wesselényi Miklós ur a szólásról, mi-

után a lárma folyvást és szinte két óráig tartta, a báró pedig szólhatási jussát azon okon is követelte, mivel másod alispány ur — így bár nem elnöke a gyűlésnek, — közbe szólott, s ekként a köztanácskozás akadályoztatva levén, sokan a báró urnak ügyészi közkereset alá rekesztetését kívánták, melyet a tiszti főügyész fel is tett s az elnöknek beadta; de több körül ülő táblabíró urak kérésére fel nem olvastatott, noha báró Wesselényi Miklós ur kérte azt ellene felvételni, mondván: „hadd lássa az ország, miért vetett engemet Szathmár vármegye fiscalis actió alá”; utóbb három szavak kimondását kérte, melyeket papirostra is leírva, első alispány urnak s minden jelen lévőknek mutatott; de az sem engedtetett meg; midőn végre az olvasást és csendességet parancsoló első alispány ural együtt tisztelt báró ur is kimondá: „olvassassék a tudósítás.”

3-ra. Beszédhez jutván báró Wesselényi Miklós ur, beszédének más tárgya semmi egyéb nem volt, mint az urbéri birtok örökös megváltásáról szóló V-ik cikkely hasznos voltának magyarázása, a mi megtetszik abból, hogy erősségül hozá fel a jószág szabad rendezhetési joga ez által fentmaradását, említé a hitel emelkedését s ebből folyó pénzszervezhetés könnyű módját, a jószágok becsárak szerfeletti emelkedését s több ehhez hasonló erősségeket; mely beszéde báró Wesselényi Miklós urnak közkedvetlenséget nem okozott, mert „éljen” kiáltással fogadtatott.

4-re. Báró Wesselényi Miklós ur a királyi felség szent személye és a királyi méltóság ellen egy sértő szót sem szólott, hanem csak azt adta elő beszédében, hogy az adózó nép micsoda várakozásban van a közelebb mult országgyűlésire s mennyi sok jót és könnyebbséget várt attól, s ha most reményétől megfosztatik, könnyen bosszuérésre guladhat; előadta az adózó nép szomorú helyzetetését, melytől a kormány, a nemesség vagy földes urak, az olygárhák és a papság egyiránt veszik jövedelmöket. Példában tükrözteté, hogy a rendetlen kormány vagy miniszterium által más országokban minő kedvetlen következesek lettek. Ezen beszédre szólalt fel Uray Bálint másod alispány ur, báró Wesselényi Miklós urat

a felség és kormány iránti tiszteletlenséggel vádolván; melyre báró Wesselényi Miklós ur így felelt: „jobbágyi hódoló tisztelettel tisztelem én koronás királyomat s megmagyarázta, hogy a kormány alatt nem a felség szentséges személyét, hanem az igazgató dicasteriumokat érti; mely magyarázat után Uray Bálint másod alispány ur is báró Wesselényi Miklós ur ellen többé nem szóltott.

5-re. Báró Wesselényi Miklós beszédében semmi lázítás nem volt, sem az ország rendeit egymás ellen, sem a megyei rendeket a királyi felség, a kormány és hazai alkotmány ellen nem ingerlette s nem lázította; sőt inkább minden beszéde oda célzott, hogy az V-ik czikkely elfogadásával az ország lakócai közt az egyetértés és békeesség s az adózó nép boldogsága megállapittassék, s a beszédében előhordott erősségeket annak elérhetésére intezte.

6-ra. A mint felebb mondtam, báró Wesselényi Miklós ur sem a királyi felség, sem a kormány ellen semmi sértő kifejezést nem mondván, azon szavakat, melyekkel a 6-ik kérdőpontban vádoltatik, teljességgel nem mondotta; mert a mit a kormányról beszédében előadott, mindazt a népnek a kormányval való viszonyai s az V-ik czikkely megtagadásából eredhető szomorú következtetések megelőzése tekintetéből mondotta s világosan kimagyarázta, hogy a nép zsirján az adózó nép mindennapi terheltetését, adófizetést, robotozást, katonai tartást s több efféle terheket érti. Mely tanuvallomáson név aláírásával és szokott pecsétemmel megerősítettem. Költ Nagy-Károlyban 1838-dik év október 13-án (P.H.) Gerzon Ferencz m.k. Tekintetes nemes Szathmár vármegye főszolgabírája.

28-ik számhoz 8. tanu.

Alól is megirt nemes Berenczei Kovács Bencze a törvényes parancs előmutatása után báró Wesselényi Miklós ur ügyében az előmbe adott kérdőpontokra a következőket vallo.

Az 1-ső pontra. Jelen voltam a december 9-én tartott Szathmár vármegye közgyűlésén kezdetétől végig.

2-ikra. Az ülés megnyitása után rögtön az urbéri törvényczikkelyek vétettek föl

tanácskozásba, mely tárgyban két követi tudósítás volt jelen. Az 1-sőben napi rend szerint előterjesztve az országgyűlési alsó táblának végzése az urbér tárgyaiban; a másodikban mely terjedtebb volt, követeink az urbéri V-ik czikk 2-ik §-a és a VIII-ik czikk iránt az 1834-ik év november 10-kéni közgyűlésben készült pótló utasítást kérék megváltoztatni. Az elsőnek felolvasása után Uray Bálint másod alispány felszólította a RR.-ket, hogy a mult gyűlési pótló utasítást erősítsék meg, mire a táblánál ülők nagy része „maradjon“-t kiálta. Ekkor az elnök alispány jelenté még egy más egyenesen ezen pótló utasítást érdeklő tudósítás jelenlétét, melynek felolvasatása után kívánná a tanácskozást elkezdetni. „Halljuk, halljuk“ kiáltották; azonban báró Wesselényi Miklós még másod alispány beszéde alatt állván föl, szólani akart, de alig szólalt meg, azonnal elkezdődik a rettenetes nagy lárma, egy része „halljuk a bárót“ „nem halljuk“ kiáltozá a másik rész; mely vad lárma szakadatlanul tart legalább is jó másfél óráig. Hiába kérte a báró meghallgattatását, sőt mivel szó-lási jussától elállani nem akart, -egyesek méltatlanságra is fakadtak iránta. Ezekből kitetszik az, miképpen a báró máskor köztapssal fogadott hazánkfia ellen eleve felkészültek, mit az is bizonyít, hogy az összeülés előtt Ujhelyi Károly főadószedő általam izené Kölcsey Ferencz urnak, hogy a gyűlésben ne szóljon, mert kudarcot fog vallani; legjobban cselekednék, ha el sem menne, pedig Kölcsey ellen nem készültek annyira. Azt is bizonyosan tudom, hogy bé sem is fogják eresztetni a gyűlésbe, s azért Nagy Ignác, akkori aljegyző néhány ifjat felszólította, állanának az ajtóhoz s ne engedjék, hogy a bárón s Kölcseyen bémentőkör valamely méltatlan erőszakot kövessenek el, szóval a báró elleni felkészülés oly nyilvános vala, hogy gyűlés előtti napon minden privat összejövételben a beszéd tárgya csak ez volt.

Látván tehát a báró, hogy beszédhez nem juthat, kérte az elnököt, csináljon számára csendet, s ez azt rendelé, hogy elébb a tudósítás olvastassék fel, azután szólhat a báró; de ki erre sem akart elállani szó-lási jussától, kijelentvén, hogy ha a másod alis-

pánynak kétszer is megengedték a szólás, tőle sem tagadtathatik meg ezen jus, mire a táblánál sokan neheztelőleg kiálták: „már ez impertinentia, még az elnök szavára sem hallgat; ezért actiót érdemel,“ és sokán rá is kiálták az actiót. Ekkor a főügyész csendet ígérve, felzólala, miképen ő tiszte szerint a báró ellen, ki magát a többség akaratának oly makacsul ellene szegzi és a tanácskozást akadályoztatja, fiscalis actiót kér, mire vad lármával kiáltának: „actiót,“ „nem kell actió“ és valóban a főügyész bé is nyújtá a már feltett actiót az elnöknek, de a körülálló táblabírák nem hagyják ezt felolvastatni. Utóbb a lárma egy keveset szűnván, a báró ezeket mondván: „olvastassék fel a tudósítás“, leült. Miután csakugyan fel is olvastatott.

A 3-ikra. Felolvastatván a tudósítás, elkezdődött a tanácskozás, szólott először Kölcsey, utána a báró, kit már most figyelemmel hallgatának. Beszélt a tárgy mellett háromszor, melyekkel arra igyekezett kérni a rendeket, hogy az előbbi közgyűlésben készült pótló utasítást visszahuzván, az urbéri 5-ik cikk 2-ik §-át úgy, a mint már egyszer az országgyűlése által ő felségének felterjesztetett, fogadják el. Argumentumai azokon kívül, miket felhozott az usus fructus átengedéséről, uriszék tartása terheiről, a jószág becse felemelkedéséről, a jobbágytelken lakó birtoktalan nemesnek saját birtokhoz való juthatásról, melyek akár a kormányt, akár a constitutiót távolról sem érdekelték, a mint emlékezem, még ezek voltak, t. i. fejtegeté a báró, miképpen a nemesség, mely hajdan szinte terheket viselt, későbbben ő terheit a paraszt népre toltá, mert ez fizet adót, ez úd katonát, tehát a kormánynak érdekében állott ezt a nemesség ellen oltalmazni és védni, de ezen népvédő álorcza alatt maga is szívja annak egyfelől zsirját, azért kívánja a nemesség által ezen paraszt népet boldogító örökös megválthatási just lerontani, mert nem akarja ezen álorczát letenni. Ugyanis hatalmában volt még a kormánynak két mód, melyekkel azt könnyen leronthatja vala, t. i. ha a főrendü tábla felküldését megakadályoztatja vagy rá nem sanctionáltatik. Érinté továbbá a jövendőben történhető szo-

moru következtetéseket, mivel a paraszt a kormánytól pártfogást és védelmet, a nemességtől ellenben nyomatást érezvén, ez által megörökölt benne a nemesség iránt való gyűlölség, mely most, midőn az országgyűlés az ő sorsának jobbulása iránt reményt gerjesztett s ezt a nemesség által látja lerontani, könnyen vad lázadásban törhet ki. És ha ez történnék, a kormány fogná oltalmazni a nemességet; de úgy néki köszönvén megmaradásunkat, annyira lennének lekötelezve a kormánynak, hogy függetlenségünk nem volna biztos. Ezek valának a báró hosszú beszédeinek értelme. Mindezen beszédeit pedig figyelemmel hallgaták a rendek; és igen sokan látszottak őt pártolni, különösen a köznemesség, s ezt igen jól tudom, mert köztük foglalván helyet, láttam a lelkesedést, melylyel az ő beszédét fogadják; azonban a táblánál ülők közül némelyek szavába vágván, olykor-olykor beszédében akadályoztatták, különösen Uray Bálint másod alispány, ki a báró elleni indulatát szembetünőleg mutatá, és Gabányi Sándor ur többször szavába vágtak.

A figyelmező könnyen észrevehette a báró elleni pártnak megváltozását az ő és Kölcsey beszédeik után, melyeket egyiránt hangos kiáltások követtek. Ugyanis Szathmár vármegyében kevesen olvasván az országgyűlési irományokat, másoktól halljuk, mi foglaltatik azokban. Az örökös megválthatás iránt pedig gyűlés előtt oly hír terjesztetett mintha az V-ik törvénycikk 2-ik §-ban a földesuri törvény által köteleztetnék örökösen eladni jobbágyainak, ha ezek azt kívánják, és hogy ezt akarják a báró és Kölcsey kivívni, s ezen álmagyarázat által csábíthaték el a nemesség, hogy a bárót, kit ez előtt oly lelkes örömmel fogadott, most előre felkészülve, méltatlanságot is kövessen el rajta; de miután mind Kölcsey, mind a báró megmagyarázván e kérdéses cikkelyt, eloszlatták a balvéleményt, mindjárt hajlandók lőnek azt el is fogadni, de mivel már a tanácskozás balirányt vett, nehéz volt a tévedésből kihozni.

A 4-re. Báró Wesselényi Miklós ur sem a felség személye, sem a királyi méltóság ellen legkisebbet sem szólott és beszédeinek

azon értelme, melyeket a 3-ik pontban előadtam, csupán és egyenesen csak a kormányt érdekelték. Én gyermekségem óta mindég hiven eljártam a közgyűlésekbe s hitemre merem állítani, hogy Szathmár megyei nemes, ki politikai ismerettel nem bír, ha jelenleg megtudja a kormányt különböztetni a felség szent személyétől, azt talán csak a bárónak köszönheti; mert mindenki előtt nagyon szembetűnő volt az, hogy ő gyakorta szigorú tudott lenni a kormány ellen, a fejedelem személyéről pedig mindenkor mély tisztelettel szólt, s így lehetetlen volt észre nem venni azon nagy különböztetést, mit a kettő közt tőn.

Az 5-ikre. A 3-ik ponti feleletemből világosan kitetszik, hogy a báró beszédei sem nem lázaszták a rendeket akár a kormány, akár a felség ellen, sem pedig kedvetlen benyomást nem tettek, mert a hangos „éljen“-zést, mely minden beszédeit követte, kedvetlen benyomásnak vagy lázadásnak épen nem keresztelhetem. És csupán a másod alispány volt az, ki némüleg indulatosan felelgetett a báró beszédeire, s mint már fentebb is említém, a báró az örökös megválthatás által a emzeti közegyetértést akará megállapíttatni s a törénthető veszélyeket eltávoztatni.

A 6-ikra. Ezen kérdőpont elején elhuzott sorok alatti kifejezéseket a báró soha sem mondotta oly renddel és oly értelemben, hanem azok közül egyes szók beszédeiben szétszórva mondattak általa oly értelemben, mint már feljebb előadtam, s ezen elhuzott sorok mesterségesen látszanak összerakva lenni. Egyébiránt a „nép zsirja“ kifejezést minő értelemben kívánta vétetni, a báró eléggé kifejezé, midőn a másod alispány megtámadó észrevételére imigy felelt: „Én ő felsége szent személyét sem most, sem soha egy szóval sem sértettem meg, a mit mondtam, azt a kormányról mondtam, mit ujonan ismételek, hogy egyfelől ő is szívja a paraszt nép zsirját, mert mi egyéb az adó, katonatartás, deperdita, mint a nép zsirjának szívása, de tagadhatatlan az is, hogy másfelől mi is szívjuk annak zsirját, mert ők tartanak bennünket. Homok, 27. juli 1838. Berenczei Kovács Bencze m. k. Eredetiségét bizonyíftjuk. Költ Krassón, julius 30-án 1838. Darvay

Ferencz m. k. Szathmár megye főszolgabirája (P.H.) Ternyey János m. k. főesküdtje (P.H.)

28-ik számhoz 9. tanu.

Azon kérdőpontokra, melyeket velem az alóliirt napon tekintetes Darvay Ferencz Szathmár vármegyei főszolgabíró és Ternyey János segéd esküdtje által felsőbb parancsolat mellett oly czélből közöltettek, hogy azokra nézve tudományomat hitem alatt előadjam; lelkem esmérletes (igy) meggyőződésem s emlékezetem szerint tudományomat ezekben adom elő, ugymint:

1-sőre. A uevezett közgyűlésen jelen voltam.

2-ikra. Kezdetével ezen gyűlésnek első alispány ur az országgyűlési követeknek jelentésöket rendelte felolvastatni, melyek, a mint már későbbben látszott, két rendbeliek voltak, s a mint azok közül az első felolvastatott, nem várván a másik jelentésnek felolvasását, se az elnök által nem akadályoztatván, felállott legelőször másod alispány Uray Bálint ur s rövid beszédében előadta, miképen a közelebb mult november 10-ki, méltóságos főispány ur elnöksége alatt, még féryesebb közgyűlésben utasítás adatván az urbéri tárgyban hozandó V-ik törvényczikk iránt, ő a mellett kívánná, hogy maradjon a megye most is, s erre a gyűlésbeli közönségnek szembetűnő többsége hangosan és huzamosan „maradjunk a mellett“ kiáltást adván, már végezni látszatott az első jelentésre. Későbbi lecsendesedés után felállott méltóságos báró Wesselényi Miklós ur, hogy ő is a tárgyhöz szóljon, de ugyanazon többség által, mely leginkább a nagy-károlyi gubás nemességből állott, (t. i. a lármázó rész) bár több izben a szólhatás szabadságára szivet s lelkét ihlető érzékenységgel hivatkozva, kérte kihallgattatását; mintegy megtanítva arra, ezen szavakkal: „nem halljuk a bárót, egy szót, sőt egy felet se akarunk hallani a bárótól!“ lekiabáltatott s a 19-ik századnak szinte derekán, fájdalom kimondani! kérelméért a sokaság közt nem tudom ki által ily szavakkal: „mit keres itt a báró, menjen Kolozsvárra, haljon meg“ a legméltatlanabbul illetetett, gyanítva mondom, hogy ezen méltat-

lanság elkövetésére tanítva kellett vala azon közönség nagy részének előre lenni, mert hogy azon nemesség, mely ezelőtti gyűlésekben repeső örömmel fogadta a nevezett bárónak szivemelő beszédeit, elfogadta igen gyakran vagy többnyire ellene állhatlanul, forgathatlanul megmutatott állításait s javallatit, most épen, mielőtt tudná, mit akarna ezen nemes lelkűnek mnidég esmért báró mondani, már nem kívánja hallani egy szavát is, ez nem lehet egyéb, mint a szél csapása s az indulatok ingerlése után kapó köznemességnek leczkére megtanítása, s hogy a méltóságos főispány ur elnöksége alatt tett határozás és utasítás maradjon meg, bármit mondjon is báró Wesselényi, erre lehetett gyanításom szerint a köznemesség legkönyebbén megtanítható, azon nemesség t. i., mely azon idő óta nagyon természetesen ellene ingerelhető vala a bárónak, mióta a báró maga meggyőződése szerint hibául tulajdonította a méltóságos főispány urnak a cholera alatt e megyéből való eltávozását. Ezen okokból való mintegy fél órai lekiáltatás és beszélni, szólni nem engedés után első alispány urtól kívánta báró Wesselényi a csendesség-rendelést és kérte kihallgatását, valamint már ezelőtt másod alispány nemcsak kihallgatva, de előadásra szinte vagy tökéletesen el is fogadva vala, de első alispány ur arra hivatkozva, hogy ő a követeknek mindkét rendű jelentésöket rendelte előbb felolvastatni, csak a második jelentés felolvasása utánra adott engedelmet a bárónak szólni, de a báró mindég a szólhatás szabadságát vívá, ismét beszélni kívánt, s a lezugó sokaság által ismét nem hallgattatott meg, sőt már ekkor 1-ső alispány urtól s a tiszti ügyésztől széktörés keresetével is fenyegettetvén, legalább csak 3 szót kívánt szólni, de teljességgel nem hallgattatván, végre a zajgás közt harsogó hangjával kiáltotta ki ezen három szavakat: „olvastasson a tudósítás,” és ekkor leülvén, csendesség lett és felolvastatott a követeknek 2-ik rendű jelentésök is.

3-or. Beszédhez jutván báró Wesselényi, az urbéri V-ik cikkre nézve a követeknek már országgyűlésén tett kinyilatkoztatásokat kívánta megállapíttatni, t. i. az örök meg-

válthatást, s ezen utasítást kiforgathatlanul meggyőző erősségeivel pártolta. Részemről nevezetesen ezen okoskodására emlékszem. Szabad nemzet a magyar, szabadsághoz illő s belőle foly, hogyha valakinek valamije van, azt eladhassa, mint tulajdonát, a hogy akarja, s csak akkor az neki tulajdona, p. o. én a sapkámot vagy pipámot csak akkor birom tulajdonsággal, ha azt eladhatom, a mint akarom, s egy másik pedig megveheti úgy, hogy azt tőle senki el ne vehesse, hacsak nem erőszakkal; s ha ezt nem tehetjük vagyunkkal, nincs tulajdonunk, se szabadságunk; továbbá a szabad eladhatásból legtermészetesebben foly vagyunk becse, mert ha én valamimet úgy adhatom el valakinek, s az úgy veheti azt meg tőlem, hogy azt ő tőle senki el nem veheti, hacsak nem erőszakkal, bizonyosan többet ad érte, de ellene mondhatatlanul többet is ér az, mint azon vagyon, melyet eladhatok ugyan valakinek, de ő tőle, ha nem akarná is adni, elveheti más és pedig törvényesen, az ily vagyon sem az eladónak, sem a vevőnek nem tulajdona. Több erősségeire a bárónak már hosszú idők lefolyta után nem emlékszem, bár számosak valának és valamennyin mind ezen egy tárgyra hangozók, hanem azt tudom, hogy beszédei s erősségei nyertek ugyan még a machinaként zugó nemességtől is, midőn az magáról elfelejtkezett, néhány „éljen“ kiáltásokat, de a már ötet kihallgatni előre nem akaró többség által el nem fogadtattak, sőt szégyenlem kimondani, még csak helybenhagyóktól is kinyugtattak.

4-er. Se a felség szent személye, se a királyi méltóság sérelmét csak távolról is jelenthető szavát a bárónak meggyőződésem szerint se ezen, se más gyűléseken nem hallottam, sőt a királyi felséget tőle mindenkor a legmélyebb tisztelettel említeni és a kormánytól igen megkülönböztetni hallottam, bár a szavaknak, melyekkel másod alispány Uray Bálint urnak vádlására felelt, ugyanazonságokra már oly hosszas idő után teljességgel nem emlékezem.

5-re. Báró Wesselényi szavaiban nem hogy lázítást hallottam vagy észrevettem volna, sőt minden szava s legelevenebb fejtevései is előttem egyenesen oda célzottak,

hogy az V-ik urbéri cikkben az örök eladás vagy megváltás megállapítása által az ország lakói közt az egyetértés és békeség megerősödhetik s minden támadható békétlenség vagy lázadás eltávoztathatik, s hogy ő ezt mennyire szívéből óhajtaná eszközölhetni, világos szóval jelenté.

6-ra. Sok idő folyván azóta le, és én ezen tárgyról keveset vagy talán semmit se gondolkozáván, szavaknak, annyival inkább az elhuzott szavaknak ugyanazonságokra én már nem emlékezem, de hogy a kormánynak a nép iránti viszonyaiból az 5-ik articulus megtagadásával szomorubb következeseket huzott ki, annyit most is mondhatok, bár azoknak összefüggestésüket elő nem adhatom, de azon még fájlalva csudálkozom, hogy a világosság oly nagy barátjának s a nyilvánosság oly példájának, báró Wesselényi Miklósnak ezen gyálésen ejtett szavaiból minő fondor alacsony irigység avagy féketlen rágalmazni kívánó nyelv függeszthette össze az alól elhuzott sorokat ezen kérdőpontban. Kelt Domahidán, 20-ik juli 1838. D. Domahidy Gedeon m. k. (P.H.) Eredetiségét elismerjük. Kelt Krassón, julius 30-án 1838. Darvay Ferencz m. k. Szathmár megye főszolgabirája (P.H.) Ternyey János m. k. főesküdtje (P.H.)

29-ik számú bizonyíték.

Alólirt folyó 1835-ik esztendő julius hónap 15-én méltóságos hadadi báró Wesselényi Miklós ur által felszólítottam a végett, hogy a tisztelt báró urnak nemes Szathmár vármegye N.-Károly mezővárosában 1834-ik évi deczember 9-ki gyülésen tett nyilatkozásai s előterjesztései felől adnék bizonyító írást; ehhez képest egyenes lelkiismerettel bizonyítom, a fent kiirt Szathmár megyei közgyűlésen magam is személyesen jelen lévén, tisztán emlékezem, hogy minekelőtte a gyűlést megelőző szokott beszédek az első alispány és jegyző urak által elvégeztettek, felvették az 1-ső alispányi előadás következtében, mint határozatot legsürgetőbben kívánó tárgyak, az országgyűlési követek jelentései, s akkor jelesen kettő volt tanácskozás alá veendő; az egyiket a jegyző felolvaván, Uray Bálint második alispány kelt

fel és felszólította az egybégült rendeket, hogy az utóbbi urbéri tárgyakban mult november 10-én tett határozataik mellett ez uttal is maradnának meg, mely felszólítását 2-ik alispány urnak egy csaknem közönséges „maradjunk“-kal fogadák el a rendek. Ekkor már a másod alispány beszéde alatt fennálló báró Wesselényi Miklós kívánt szólani, de megszólító „KK. és RR.“ kimondását az első alispány azzal szakasztá félbe, hogy a következőknek ujabb tudósításában még bővebben ki lévén fejtve az urbéri tárgyak akkori minden állása, ugy gondolná, hogy azt kellene előbb felolvasni és azután venni a tárgyat tanácskozás alá, melyben a KK. és RR. megnyugodtak. Ezen elnöki felszólítás után báró Wesselényi Miklós, ki ez idő alatt mindég fentállott, ismét szólani akart, hanem a zavaros lárma miatt, mely olvastasson a tudósítás, olvasson a notarius, nem halljuk a bárót szavak folytoni kiáltásából eredt, semmiképpen nem szólhatott, minden hangosabb felszólításai s beszélhetés iránti kérelmei mindannyiszor a nagy lárma által tétettek sikeretlenekké, bár szólhatását szinte egy óráig szorgalmazta. Kérte az elnököt is, hogy eszközölne részére csendeséget, kitől azon választ nyerte, hogy a RR. közönsége a második tudósítást kívánván felolvasatni, engedje a báró azt felolvasni, akkor az első szólhatási jogot néki adandja. De a tisztelt báró jusát vélvén a másod alispány után szólani, tovább is szólhatását sürgette, melyet ismét a RR. előre elfogult egy részének még hevesebb lárma gátolt, sőt némelyek már annyira néki hevülének, hogy a tisztelt báró ellen actiót kiáltottak, s azt a tisztelt főügyész azoknak kívánságára fel is tette. Ezalatt mindég sürgette báró Wesselényi szólhatását s utóbb már csak 3 szót kívánt szólani, s azt sem engedték meg a rendek mindég jobban nevedő lárma utóbb papirosra írta s ugyanazon 3 szót dörgő hangjával ki is mondotta, felmutatta: „olvastassék a tudósítás“ és leült. A lárma lecsendesedett s az actió ellene, bár ennek elengedéséért ő nem esdeklött, ezeket mondván: „vegyék bár fel a tekintetes RR. az actiót és ítéljék el, hadd lássa a nemzet, hogy Szathmár vármegye Wesselényi Miklóst

azért, hogy közgyűlésben szólani akart, actio alá vétette," fel nem vétetett, ekkor felolvasódott a 2-ik követi jelentés. Hogy báró Wesselényi Miklós szóhoz nem juthatott, annak oka abban gyökerezett, hogy ösmervén a RR. a bárónak ékes, ható és győző szónoki tehetségét s tudván azt is, hogy az urbéri V-ik cikk 2-ik, a jobbágytelkek örök megválthatásáról szóló szakaszát, mely a követek jelentését tárgyzta, pártolni fogja, tartottak tőle, nehogy a RR-et az iránt más határozatra bírja, mint a mint a felől a 10-ik novemberi közgyűlésben rendelkeztek, azért pedig, mert a nevezett törvénycikkelyről többnyire némely nagy urak s főispányok által már előre elfoglalva s balul voltak értesítve, s így az ellenkező határozatot veszedelmesnek képezlek.

A második követi jelentés felolvasása után Kölcey Ferencz, akkor jelen volt egyik országgyűlési követ a tárgyat tökéletesen kifejtő beszédében a rendeknek az 5-ik urbéri törvénycikk említett szakaszának a képviselői tábla megállapodása szerint elfogadását javasolva, beszédét végezte; ezt követte báró Wesselényi Miklós s ő is hasonlóan javallatát s kérelmét az iránt intézte a rendekhez s a többi okoskodásai közt ezeket is említette, t. i. hogy a nemességnek önkényt kellett ezen igazságos engedménnyel élni az adózók iránt, ha azon szomorú következtetéseket, melyeket más országokban, hol azt a nép vérrel vívta ki magának, annak megtagadása okozott, kikerülni kívánja. Most van arra legjobb idő és alkalom, mert míg most az adózók azon engedményt jótétemény gyanánt veszik, de ha megtagadódik most tőlök épen a nemzet azon része által, melyet eddig is elnyomójának tart, mely iránt némünémü gyűlölséggel viseltetik, utóbb midőn ébredésében maga lesz kénytelen kivívni, azon részt fogja legérzékenyebben bosszuja, mely most tőle azon engedményt megtagadta. Továbbá, hogy azon engedmény önkényes megadásával szerezheti vissza a nemzet birtokos része magának az adózók elvesztett bizodalját s hajlandóságát s csak az szolgálhat legbizonyosabb kezességül a közbéke és csendesség jövődjé fennmaradására nézve. Végre, hogy a birtok csak akkor valóságos

tulajdon, mikor azzal szabadon lehet rendelkezni, s csak akkor van igaz becse, ha az azt megvett törvénnyel biztosittatik arról, hogy az iránt senki által és soha nem fog háborgattatni, s hogy a hazában birtokainkra nézve ekkor leend biztosítás, ha az örök megválthatás a jobbágyoknak megadatik. Hogy Wesselényi Miklós ur beszéde nem kedveléssel, sőt legnagyobb rész által megelégedéssel s helybenhagyással fogadtatott, azért állítom, mert mind közben, mind végzeteikkel „éljen“ kiáltásokkal üdvözöltetett.

Báró Wesselényi az urbéri V-ik cikk 2-ik §-a KK. és RR., hogy az alsó tábla szerkesztetése szerint való elfogadásán kívül semmit mást, mely akár a felség, akár az ország vagy alkotmányos törvény megsértését érdekelte volna vagy közcsendesség felháborítására czélt volna, nem javallott, sem pedig a felség személye vagy a kir. méltóság disze ellen egyetlen egy sértő, gnyoló vagy illetlen szóval nem élt egész beszédében, nem hogy valakit lázadásra, erőszakos tettekre vagy a kormánynak való ellentállásra ingerelte volna báró Wesselényi Miklós, sőt minden irányzata beszédének az volt, hogy a közbéke, szeretet és csendesség minden időre biztos alapra állíttassék.

Némely kifejezéseért, melyeket báró Wesselényi Miklós a kormányról mondott, Uray Bálint másod alispány mintegy a felség iránti tiszteletlenséggel látszatván vádolni, a báró nekie azon feleletet adá, hogy a mit mondott, azt a kormányról mondotta s a felség szent személyét sem most, sem soha nem érdekelte. Én bátran állíthatom, hogy báró Wesselényit sokszor hallottam közhelyeken beszélni, de a kir. felséget soha legkisebb sértéssel nem illette, s ha olykor a kormány iránt némely keményebb kifejezésekkel élt is, a kir. felséget a kormánytól mindenkor gondosan megkülönböztette.

Melyről adom ezen tanubizonyságtevő irásomat, Pozsonyban, fentirt esztendőben hónapban és napon. Darvay Ferencz s. k. tekintetes Szathmár vármegye főszolgabirája és országgyűlési követje (P.H.)

30-ik szám.

Alólírt méltóságos hadadi báró Wesselényi Miklós urnak felszólítására, ki is nemes Szathmár vármegyének 1834-ik évi deczember 9-ik napján Nagy-Károlyban tartatott gyűlésén jelen voltam és ott a fent tisztelt báró urnak az urbéri V. és VIII. cikkelyek mellett elmondott beszédeit hallottam, tiszta lélekkel bizonyítom, hogy ez alkalommal a nevezett báró ur minden beszédei és okoskodásai egyedül a fent irt törvénycikkelyek körül forogtak, s ezeknek az országgyűlésen leendő pártolását a megyei követeknek kötelességül tétetni kívánta; ezen kívül báró Wesselényi Miklós ur semmi oly javallatot nem tett, mely a nemzet polgári fennállását, a királyi szék állandóságát vagy a polgári alkotmány bármely részét is veszedelmezve érdeklette volna. Beszédje egész folytában a királyi felség szent személye ellen semmi gunyoló vagy sértő illetlen kifejezéseket elő nem hozott. Hallottam báró Wesselényi urat megyénk gyűlésein több ízben szólani, s beszédeiben elhunyt királyunkat mindenkor atyáskodó kegyes fejedelemnek nevezte és szent személyéről mindenkor hódoló tisztelettel emlékezett. Valamint máskor, ugy ez alkalommal is senkit semminemű lázadásra vagy ellentállásra nem készítetett, nem is ingerelt. A midőn pedig a közbeszóló Uray Bálint másod alispány által felség eránti tiszteletlenséggel vádoltatott, a többször tisztelt báró ur oly formán felelt, hogy a felséges királynak szent személyét örökösen tiszteli, nem is az ő sérthetetlen szent személyére érti a mondottakat s nem is akarja ő reá értetni, annál fogva felhozott okait egyenesen és egyedül a kormányon lévő tagokra értvén, vissza nem vonja. Ezen nyilatkozására Uray Bálint másod alispány nemcsak hogy semmi észrevételt nem tett, sőt a megyei rendek is mindnyájan harsány éljen kiáltással helyeslették; melyekről ezen a szükség esetére hittelt is erősítendő bizonyítványomat adom. Költ Pozsonyban, augustus 10-én 1835. Ternyey János nemes Szathmár megye országgyűlési irnoka m. k. (P.H.)

31-ik szám.

Alólírottak tekintetes nemes Szathmár vármegye főszolgabírája és rendszerinti esküdtje ezennel bizonyítjuk, hogy méltóságos saárdi Somsich Pongrácz királyi személynök ur aláírása alatt folyó 1838 esztendei január hava 31-ik napján költ királyi kényszerítő parancsolat mellett méltóságos hadadi báró Wesselényi Miklós ur részére az alább feljegyzett kérdőpontokra az ide csatolt bizonyítványokat adó személyeket megesketvén és kihallgatván, vallomásaikat — a mint önírásaik mutatják, — kivettük. Kérdőpont: volt-é báró Wesselényi Miklós egybekötetésben a pozsonyi ifjak casinóitársaságával? állott-é ezen társaság már akkor, mikor némi ifjak az Erdélyben tartozkodó Wesselényi Miklóshoz bizonyos üdvözlő irást küldöttek? vagy még akkor nem is létezett? Ezen kérdőpontra a következő tanuk hallgatattak ki: 1-ső tanu Taby Károly. 2-ik tanu, Décsy László táblabíró, 3-ik tanu Mándy Elek, 4-ik tanu Kovács Lajos táblabíró, 5-ik tanu Brenz Lajos táblabíró, 6-ik tanu Horváth Pál táblabíró, 7-ik tanu Asztay István hites ügyész, 8-ik tanu Kölcsey Ferencz táblabíró s Szathmár megye főjegyzője.

Mely törvényes vizsgálat, hogy általunk a fentebbiek szerint vitetett véghez, ezennel bizonyítjuk. Kelt Csekén, márcz. 24-én 1838. Darvay Ferencz tekintetes nemes Szathmár megye főbírája m. k. (P.H.) Ternyey János rendszerinti esküdtje m. k. (P.H.)

31-ik számhoz 1. tanu.

Alább irt tekintetes Darvay Ferencz Szathmár megyei főbíró ur által előmutatott, méltóságos Somsich Pongrácz királyi személynök ur aláírása alatt Pesten, folyó év január 31-én költ királyi vallató parancsolat következtében az előmbe adott kérdőpontokra következőkben teszem hit utáni vallomáomat: Az 1-sőre. Én tekintetes nemes Szathmár vármegye országgyűlési követsége mellett mint irnok voltam Pozsonyban 1834-ik év september 2-től 1835-ik év február 12-éig. Ez idő alatt az országgyűlésen volt ifjuság egyik részének olvasó egyesületök volt, mit onnét tudok, mert ugyanis az említett egyesület könyvtárából egy-két darab

könyvet olvastam, az egyesület némely tagjaival mint régi ismerőseimmel az egyesület kezdetéről, állásáról és részvényeseinek számáról sokaknak az egyesület nem tagjainak társaságokban beszélgettem, beszélgetésünk folytában az egyesületnek viszonyait is hallottam; de azt, hogy azon időben az erdélyi országgyűlésen volt báró Wesselényi Miklós urral az említett egyesület összeköttetésben volna vagy volt volna, nem hallottam és hogy nem is volt, onnét merem következtetni, mert az országgyűlési fiatalság köztiszteletét birta báró urral való összeköttetésük legkisebb jelét sem hallgatták volna el az egyesület tagjai. A 2-ra. Pozsonyban létemkor közönséges helyeken hallható volt, miként néhány pozsonyi ifjak báró Wesselényi Miklós urnak üdvözlő sorokat küldöttek, de mely idő tájban és az egyesület tagjai-é vagy más ifjak, és hogy a tisztelt báró urtól érkezett-é válasz vagy sem? nem hallottam. Melyről adom ezen kézírásomat s élő pecsétemmel megerősített bizonyítványomat. Költ Nagy-Károlyban, márczius 3-án 1838. Taby Károly m. k. (P.H.)

31-ik számhoz, 2. tanu.

Alólirt felszólíttatván tekintetes Darvay Ferencz nemes Szathmár megyei főbíró s esküdtje Ternyey János urak által, hogy letett hitem után vallanám meg, ha volt-é báró Wesselényi Miklós ur a pozsonyi ifjak casinói társaságával valami egybeköttetésben és hogy állott-é ezen társaság akkor, midőn az országgyűlési ifjak báró Wesselényinek bizonyos üdvözlő irást küldöttek? vagy még akkor nem is létezett? Ezen kérdésekre letett hitem után vallhatom: báró Wesselényi Miklós ur elhagyta az országgyűlését 1833-ki év május hónapjában; azon üdvözlő emlékirás, melyet az országgyűlési ifjak a tisztelt báró urnak küldöttek azon akkor tájban divatba jött szokás szerint, miszerint az országgyűlési követek jó barátaiknak s haza utazott követ társaiknak küldöttek, keletkezett 1834-ik év július hónapjában. Augusztus hónapban én is elhagytam az országgyűlést s hazajövetelem után másodsor

hallám, hogy ezen kérdésben kitett casinói egyesület, midőn az emlékirás küldődött, nem is létező, egybeköttetésben báró Wesselényi Miklós ur ezzel nem lehetett. Ezeket letett hitem után vallottam. N.-Károly, márczius 4-én 1838. Décsey László, több nemes megyék táblabírája m. k. (P.H.)

31-ik számhoz 3. tanu.

Alólirt méltóságos Saárdi Somsich Pongrácz királyi személynök ur által báró Wesselényi Miklós ur részére kiadott eskettető parancs következtetésben tekintetes Darvay Ferencz főbíró és Ternyey János esküdt urak által előmbe terjesztett kérdőpontokra letett hitem után következendőkből teszem vallomásomat: Az 1-ső re. Hogy báró Wesselényi Miklós a pozsonyi ifjak casinói társaságával egybeköttetésben volt-é, azt, minthogy magam az érintett társaságban részes nem valék, bizonyosan nem tudhatom; azonban véleményem szerént úgy hiszem, hogy nem volt, mert őtet mint erdélyországi követet honja fontos dolgai annyira elfoglalhatták, hogy csekély érdekű s fontosságú ifjak társaságávali levelezésre, akár másnemű egybeköttetésre ideje nem lehetett. A 2-ik és 3-ikra. Midőn néhány ifjak azon Erdélyben tartozkodó Wesselényihez üdvözlő iratot küldöttek, még akkor a pozsonyi ifjak casinói társaságának híre sem volt, hanem az elsőben keletkezett. De hogy azon casinó még akkor nem állott, maga a dolog állása is mutatja; mert ha azon casinó az érdeklött iromány keltekor létez vala, akkor semmi szükség nem lett volna arra, hogy némely ifjak az említett irományt aláírás végett a városban szertehordják, hogy az egyenesen a casinói társaság aláírása alatt s nevében küldetett volna el Wesselényihez, mint minden az országban mostan létező casinói egyesületek példái is mutatják s legfeljebb is a casinói elnök vagy jegyző írta volna alá. Költ Nagy-Károlyban, márczius hónap 5-ik napján 1838-ik évben. Mándy Elek m. k.

(Folytatása következik.)